

Σ. Σακελλαρόπουλο (επιμ), «Ετσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα. Πλήρη πρακτικά και ιστορικό των δικών Μπελογιάννη-Τα σήματα Βαβούδη», Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2016

Ιωάννα Αθανασάτου

doi: [10.12681/sp.29011](https://doi.org/10.12681/sp.29011)

Copyright © 2021, Ιωάννα Αθανασάτου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αθανασάτου Ι. (2021). Σ. Σακελλαρόπουλο (επιμ), «Ετσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα. Πλήρη πρακτικά και ιστορικό των δικών Μπελογιάννη-Τα σήματα Βαβούδη», Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2016. *Κοινωνική Πολιτική*, 10, 86–89. <https://doi.org/10.12681/sp.29011>

**Παρουσίαση του βιβλίου
Σπύρου Σακελλαρόπουλου (επιμ),
«Ετσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα.
Πλήρη πρακτικά και ιστορικό
των δικών Μπελογιάννη-Τα σήματα Βαβούδη»,
Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2016**

Ιωάννα Αθανασάτου,

Δρος Πανεπιστημίου Αθηνών, διδάσκουσας ΕΚΠΑ & ΕΑΠ

Υπάρχουν στιγμές στην Ιστορία όπου η έννοια του χρόνου αλλάζει ριζικά, ο χρόνος πυκνώνει και διαστέλλεται και οι απόψεις των όσων συμβαίνουν εκτείνονται σε δεκαετίες. Μία τέτοια στιγμή ήταν η δεκαετία του '40-50 και όσα την ακολούθησαν. Η συγκλονιστική εμπειρία του αντιφασιστικού πολέμου της Αλβανίας, η Γερμανική Κατοχή και η εκπληκτική Αντίσταση του ελληνικού λαού με πρωτοπόρο το ΕΑΜ «άλλαξαν ολόκληρη την παραδοσιακή αντίληψη των λαϊκών μαζών για τον εαυτό τους και την κοινωνία» (Τσουκαλάς, 1984) ¹ Σύμφωνα με τον Νίκο Σβορώνο « η επαναστατική περίοδος της Εαμικής εμπειρίας συνιστά αναμφιβίβητο ορόσημο καθοριστικής σημασίας για τη συλλογική συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας... Ιδιαίτερα η δημιουργία δικτύων αντίστασης και κοινωνικής αλληλεγγύης καταδεικνύουν το βάθος του κοινωνικού περιεχομένου της Αντίστασης» (Σβορώνος 1984)². Μετά τη λήξη του Εμφυλίου πόλεμου, η *Αποεαμοποίηση* του πληθυσμού, «εξουδετέρωση του φάσματος του ΕΑΜ», έγινε κεντρικός στόχος της νικήτριας δεξιάς παράταξης που επεκράτησε στρατιωτικά με την υποστήριξη μιάς σειράς ακραίων κατασταλτικών μέτρων, έκτακτων νόμων, δικών, εκτελέσεων, εκτοπίσεων, αστυνομοκρατίας, κήρυξης του ΚΚΕ στην παρανομία, χαφιεδολογίας και εκβιασμού των δημοκρατών πολιτών μέσω του επαίσχυντου θεσμού του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων. Και όλα τα παραπάνω στο πλαίσιο μιάς ανάπηρης κοινοβουλευτικής βασιλευόμενης δημοκρατίας, που βρισκόταν συνεχώς υπό την επιτήρηση και τον έλεγχο των ξένων δυνάμεων, των Αγγλων στην αρχή, των Αμερικανών αργότερα, οι οποίοι φρόντισαν να διασφαλίζουν απολύτως κάθε φορά τα συμφέροντά τους στην καθημαγμένη από τις καταστροφές του πολέμου χώρα.

Σε αυτή τη διαδικασία η σημασία των πρώτων ζοφερών χρόνων της δεκαετίας του 50, αμέσως μετά την λήξη του Εμφυλίου (1946-1949) είναι εξέχουσα, ωστόσο οι μελέτες για όσα συνέβαι-

1. Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, Η ιδεολογική επίδραση του εμφυλίου πολέμου', στο συλλογικό «*Η Ελλάδα τη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*». Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.

2. Νίκος Σβορώνος, Τα κύρια προβλήματα της περιόδου 1940-1950 στην Ελληνική Ιστορία», στο «*Η Ελλάδα...*», 'οπ

ναν τότε είναι λίγες συγκριτικά με εκείνες που αφορούν τις προγενέστερες περιόδους. Το βιβλίο που επιμελήθηκε ο Σπύρος Σακελλαρόπουλος, βασισμένο σε έρευνα του πατέρα του Γρηγόρη Σακελλαρόπουλου αποτελεί μία πολύτιμη συμβολή στην κατανόηση αυτών των ασφυκτικών πέτρινων χρόνων των αρχών της δεκαετίας του 50, φωτίζοντας μέσα από το υλικό των δικών Μπελογιάννη τις ζωές όχι μόνο των πρωταγωνιστών αλλά και ευρύτερου αριθμού ατόμων, και δίνοντας στον αναγνώστη τη δυνατότητα να έχει πρόσβαση σε ένα πολύπτυχο και αποκαλυπτικό υλικό διαμορφώνοντας πρωτογενή συμπεράσματα.

Ο τίτλος του βιβλίου «*Ετσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα*» αποτελεί επιλογή μιάς φράσης από την απολογία του Νίκου Μπελογιάννη στη δεύτερη δίκη «των ασυρμάτων» το 1952, η οποία συνιστά *αντιπροφή* του κομβικού ιδεολογήματος της *εθνοκοφροσύνης* του συγκροτήματος εξουσίας σε όλες τις εκφάνσεις του και ιδίως του σκληρού στρατιωτικού, δικαστικού και αστυνομικού πυρήνα του.

Τα Πρακτικά των Δικών ως ιστορική πηγή ιδιαίτερου τύπου παρουσιάζουν εκτός των άλλων και ιδιαίτερο μεθοδολογικό ενδιαφέρον. ³Στην προκείμενη περίπτωση η ανεύρεση και δημοσίευση των συγκεκριμένων Πρακτικών των δικών Μπελογιάννη έχει αφ'εαυτής μεγάλη αξία, αφού λόγω και των έκτακτων και ανώμαλων συνθηκών που επικρατούσαν τα Πρακτικά των Στρατοδικείων δεν βρίσκονταν σε δικαστηριακό χώρο, αλλά στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Η δημοσίευσή περιλαμβάνει σύνθεση του υλικού των «επίσημων (αλλά ωστόσο συνοπτικών) αυτών Πρακτικών με την καθημερινή καταγραφή στον ημερήσιο Τύπο της εποχής. Οι απολογίες των κατηγορουμένων, οι μαρτυρικές καταθέσεις, ο λόγος των στρατοδικών και του Βασιλικού Επιτρόπου, οι αγορεύσεις των συνηγόρων, τα υπομνήματα των καταδικασμένων σε θάνατο κατηγορουμένων, τα κείμενα των σημάτων (148) συνιστούν ένα *πλούσιο ετερογενές υλικό που αναδεικνύει πολλές και διαφορετικές πτυχές τόσο της επίσημης όσο και της καθημερινής «μικρής Ιστορίας»*. Το υλικό αυτό σε κάποια σημεία διασταυρώνεται και αντιπαραβάλλεται με το Αρχείο ΚΚΕ στα ΑΣΚΙ/Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας.

Πλάι στην ηρωική παρουσία του Νίκου Μπελογιάννη, της Έλλης Ιωαννίδου και των όσων άλλων λίγων άντεξαν, αυτός ο λόγος της καθημερινότητας, *ο λόγος του φόβου, του ζόφου και της ήπιας* που σκεπάζει την μετεμφυλιακή ελληνική κοινωνία είναι που αναδύεται μέσα από τις γραμμές του βιβλίου.⁴ Στην παράθεση της εξέλιξης των δύο δικών παρακολουθούμε τις *αντιμαχόμενες αφηγήσεις* με τόπο της τραγωδίας τα δικαστήρια του μετεμφυλιακού κράτους.

Στην **πρώτη δίκη** (19/10-16/11 1951, απόφαση Ε.Σ. **274/1951**), εισάγεται ένα εντυπωσιακά μαζικό κατηγορητήριο με παραπομπή (93) ατόμων στο Εκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών με τις διατάξεις του **v.509/1947**, (ήτοι «επίδωξη βίαιης ανατροπής του πολιτεύματος και κοινωνικού καθεστώτος, απόσπασης μέρους της επικρατείας».⁵ Σε αυτήν γίνεται καταγγελία από πολλούς **κατηγορούμενους**, άνδρες και γυναίκες, ενώπιον του δικαστηρίου για τις απάνθρωπες συνθήκες κράτησης και ανάκρισής τους στη Γενική Ασφάλεια σε κελιά –τάφους, πολύμηνη απομόνωση, βασανισμούς, «αυτοκτονίες «από τα παράθυρα, αφόρητες ψυχολογικές πιέσεις, που οδή-

3. Από όσο γνωρίζω ένα αντίστοιχο εγχείρημα έχει πραγματοποιήσει η ιστορικός Εφη Αβδελά μελετώντας μέσω των Πρακτικών των δικών τα εγκλήματα τιμής και τις αντιλήψεις για την έμφυλη βία στην μεταπολεμική ελληνική κοινωνία. Βλέπε Αβδελά Εφη, *Διά λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Νεφέλη, Αθήνα, 2002.

4. Αυτό το ασφυκτικό κλίμα που αποτύπωσε αριστουργηματικά ο Νίκος Κούνδουρος στην ταινία «Ο Δράκος»(1956).

5. Βλέπε και αναλυτικά στην εξαντλητική μελέτη Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Οφεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1986, ιδίως σελ. 495 κι επ., ' Η θέσπιση του αντεθνικού εγκλήματος»

γψαν κάποιους στην τρέλλα, και υπό το κράτος των οποίων υποστηρίζουν ότι υπέγραψαν τις ομολογίες και τις καταθέσεις τους τις οποίες δεν αναγνώρισαν στο δικαστήριο. Επισημαίνεται η υπερήφανη αναφορά των περισσότερων κατηγορουμένων στη δράση τους κατά τη διάρκεια της Κατοχής και της Αντίστασης στους κατακτητές Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους, η συμμετοχή τους στον Εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και το ΕΑΜ, στη μεγάλη απεργία των δημοσίων υπαλλήλων, στην ΕΠΟΝ. Απορούν πώς, ύστερα από όλα αυτά, είναι δυνατόν να υφίστανται διώξεις και τλαιπωρίες «ως αντεθνικώς δρώντες». Από αυτούς κάποιοι –λιγότεροι– υπερασπίζονται την ένταξή τους στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και θεωρούν το ΚΚΕ «ελληνικό και πατριωτικό». Υποστηρίζουν ότι η εξέλιξη του Εμφυλίου προκλήθηκε από την παρόξυνση που επεδίωξαν οι ακραίες δεξιές παρακρατικές δυνάμεις και αποτέλεσε «αναγκαστική άμυνα» στη βία που εξαπολύθηκε εναντίον των αριστερών αγωνιστών. Οι περισσότεροι όμως, όπως προκύπτει με σαφήνεια από τα Πρακτικά, διαχωρίζουν τις δύο περιόδους και αποκρημίζουν το κόμμα στην παρούσα φάση, αποδεχόμενοι τον ισχυρισμό ότι τους παρέσυρε και παραπλανήθηκαν από τον αρχικά επιδιωκόμενο εθνικό σκοπό.

Εκφραστές του λόγου **των κατηγορών** είναι ο Βασιλικός επίτροπος, οι στρατοδίκες –μεταξύ αυτών και ο μετέπειτα δικτάτορας Γεώργιος Παπαδόπουλος– και οι μάρτυρες κατηγορίες στελέχη της Αστυνομίας. Ατεγκτοι εκφραστές του ιδεολογήματος της εθνοφροσύνης ως «επίσημης» (και όχι κυρίαρχης)⁶ ιδεολογίας, εκφράζουν ένα ιδεώδες εξ ορισμού αρνητικό, ένα αμυντικό ιδεολόγημα που συγκροτείται ως άρνηση και αποκήρυξη (αντικομμουνιστικό φρόνημα). Οι αγωνιστές που αντιστάθηκαν στον κατακτητή και απελευθέρωσαν την πατρίδα ήταν «συμμορίτες, σλαβοκομμουνιστές, προδότες». Οι εχθροί δεν αναγνωρίζονται ως ταξικοί και πολιτικοί αντίπαλοι, δεν ανήκουν καν στο έθνος.

Σε αυτό το λόγο των κατηγορών αντιτάσσει ο Μπελογιάννης την απολογία του στη **δεύτερη δίκη (των ασυρμάτων)**, η οποία διεξάγεται το 1952, με την επιβαρυντική κατηγορία του ν. **375/36** περί κατασκοπείας, όπως τροποποιήθηκε με τον 1255/38.⁷

Από νομική άποψη, η τεκμηριωμένη αγόρευση του συνηγόρου Γαλέου η οποία παρατίθεται στο βιβλίο (σελ. 434 κί επ) εξηγεί πώς καταστρατηγήθηκε το δεδικασμένο προκειμένου να επιτευχθεί η *εκτέλεση* της θανατικής ποινής (το έγκλημα της κατασκοπείας επέσυρε θανατική ποινή) για τον Μπελογιάννη και τους βασικούς συγκατηγορούμενούς του, η οποία είχε αποσοβηθεί στην πρώτη δίκη μετά τις διεθνείς αντιδράσεις και την αμφιθυμία της κυβέρνησης Πλαστήρα. Η καταστρατήγηση αυτή ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη βασική αρχή του Ποινικού Δικαίου «*Non bis in idem*», δεν μπορεί κανείς να δικασθεί δύο φορές για την ίδια πράξη.

Σε αυτό το ιδιαίτερα δυσμενές κλίμα, ο Μπελογιάννης θα μιλήσει για το πλαίσιο της πολιτικής του κόμματος για Ειρήνη,⁸ Δημοκρατία, Αμνηστία», αναφερόμενος και στην απόφαση

6. Η εθνοφροσύνη όπως τονίζει ο Δοξιάδης δεν είναι κυρίαρχη ιδεολογία υπό την έννοια ότι είναι ιδεώδες κατασκευασμένο και επιβεβλημένο δια της βίας από τη νικήτρια παράταξη, χωρίς να επιτυγχάνεται βαθύτερη ενδιάθετη αποδοχή αξιών από τις κυριαρχούμενες λαϊκές τάξεις. (Δοξιάδης, «Η Ιδεολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα», περιοδικό *Λεβιάθαν*, τ. 13, 1993, σελ. 123 κί επ.)

7. Ο Νίκος Αλιβιζάτος αναλύει διεξοδικά τον τρόπο με τον οποίο «επανεργοποιήθηκε το έγκλημα της κατασκοπείας στην Ελλάδα, τέλη του 1951 με αρχές του 1952, στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου, πιθανολογώντας ως βάσιμη σχετική παρέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών. Με βάση αυτό διεξήχθη μια σειρά δικών κατά αγωνιστών της Αριστεράς (Κ. Φιλίνης, Μ. Γλέζος, Χ. Φλωράκης κί) έως και τη δεκαετία του 60. Βλέπε Αλιβιζάτος, όπ, σελ. 566 κί επ.

8. Ενδεικτική της όξυνσης της πόλωσης που προωθούσε το πλέγμα εξουσίας, ιδίως μετά την έναρξη του πολέμου της

της 2^{ης} Ολομέλειας του Οκτωβρίου του 1951 . Θα αντιτάξει στην κατηγορία περί προδοτών και κατασκόπων τους αγώνες των κομμουνιστών υπέρ της πατρίδας από την εποχή του Ιταλοελληνικού πολέμου στην Αλβανία μνημονεύοντας την επιστολή Ζαχαριάδη, τη δράση του ΕΛΑΣ στην Κατοχή και την Αντίσταση, τη συνεργασία με το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, την εκτέλεση των 200 κομμουνιστών στο σκοπευτήριο της Καισαριανής, την έμπρακτη απόδειξη από τους κομμουνιστές της αγάπης προς την πατρίδα «*Ετσι αγαπάμε εμείς την Ελλάδα, με την καρδιά μας και με το αίμα μας*»(σελ. 376).

Η απόφαση αριθμός **442/52** του Τακτικού Στρατοδικείου αυτή τη φορά ήταν η θανατική ποινή για τους (4) μαζί με τον Μπελογιάννη, Δημήτρη Μπάτση, Ηλία Αργυριάδη και Κωνσταντίνο Καλούμενο οι οποίοι θεωρήθηκαν ως βασικά στελέχη του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ και κρίθηκαν ένοχοι κατασκοπείας με αποδεικτικά στοιχεία τά σήματα πού περιείχαν στρατιωτικές πληροφορίες και παρουσιάσθηκαν από την Αστυνομία ως ευρήματα στην έφοδο στην κρύπτη του Νίκου Βαβούδη, στελέχους του ΚΚΕ και ασυρματιστή ο οποίος αυτοκτόνησε.

Πέρα όμως από την τραγική περίπτωση του Βαβούδη, ο οποίος είχε πολεμήσει στο πλευρό των δημοκρατικών στον Ισπανικό εμφύλιο, και ενώ το βιβλίο αναφέρεται σε κεντρικά στελέχη του αντιφασιστικού αγώνα και του ΚΚΕ, αναδεικνύει μέσω των προσωπικών λόγων (μαρτυρίες, απολογίες) των επώνυμων και λιγότερο γνωστών προσώπων την εμβέλεια και επιρροή των ιδεών του «εαμικού φάσματος» αλλά και τις τρέχουσες αντιλήψεις πού επικρατούσαν μετά την ήττα και τις διώξεις. Αυτές πού το επίσημο κόμμα πολλές φορές έτεινε να αγνοεί. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στο βιβλίο πώς στην επίσημη ανακοίνωση του κόμματος για την εκτέλεση των τεσσάρων δεν αναφέρονται καν τα ονόματα των άλλων εκτελεσμένων Δημήτρη Μπάτση, Ηλία Αργυριάδη και Κωνσταντίνου Καλούμενου οι οποίοι υπήρξαν επί σειρά ετών στρατευμένοι στο ΚΚΕ, επειδή στη δίκη λύγισαν.

Κυτώντας προς τα πίσω και αναλογιζόμενη ό,τι εν τω μεταξύ έχει μεσολαβήσει, επιτρέψτε μου να κλείσω αυτήν την παρουσίαση με τους στίχους του Διονύση Σαββόπουλου από τη μουσική της ταινίας Happy day

Οποιος λύγισε εκεί,
Λέω για πάντα έχει σωθεί
Όχι πού είναι στη ζωή
Μα πού υπόφερε πολύ

* Η παρουσίαση έγινε στο Αετοπούλειο Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου Χαλανδρίου, στις 7 Μαρτίου 2017.

Κορέας, είναι η υπόθεση Νικηφορίδη. Ο νεαρός Νίκος Νικηφορίδης συγκεντρώνει 60000 υπογραφές στο κείμενο έκκλησης της Στοκχόλμης υπέρ του πυρηνικού αφοπλισμού, συλλαμβάνεται και παραπέμπεται με τον ν.509/1947, καταδικάζεται τρίς εις θάνατον και εκτελείται στις 6/3/1951 σε ηλικία 23 ετών.